

Милан Радин
ДЕТИЊСТВО НА НЕБУ

Уредник
Зоран Колунџија

Милан Радин

ДЕТИЊСТВО НА НЕБУ

Чаушескуови хајдуци

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Јуче још безбрижно дете,
данас већ хајдук – дете солдат,
а сутра... већ умрло јуче...*

Корице ђачке књижице

* 1 *

По читав социјалистички дан са радија су завијале сирене. Никако да престану. Ни данас, а богами ни јуче. Нисам више могао да слушам музику, нити да пратим омиљене спортске програме. Постао сам слеп и глув. Уопште више нисам знао шта се у свету око мене дешава.

Свакога дана, уосталом, слушали смо забрањени радио. Али о томе нисмо никада причали. Никоје. Било је забрањено о томе гово-

рити. Ваљда је тако и дан-данас, и неко ме још увек прати. Неко нас све још увек надгледа.

Био је 5. мај 1980, имао сам седам година.

И данас се јасно сећам тих сирена. Био је то велики шок. Све је било тако апсурдно. Невиђено лудило! Кроз колико смо само мука прошли да бисмо набавили тај сићушни, бледи радио-апарат који, ево, сада више ничему није служио, јер је емитовао само јаукање сирена. Чак су и овај *забрањени радио* пронашли и ућуткали. Пробао сам више пута, ујутру, после подне, увече.

Ништа се није дало учинити. Сирене су и даље дивљале по цео божји дан. Баш као и јуче. Био сам одсечен од света и нисам више знао шта се догађа.

Можда је почео рат.

Или су се искрцали ванземаљци. Шта је тим *Мериканцима*? Шта их је спопало? Будале, слетели на Месец! Сада сви знају да ми, људи, постојимо. Тамо, у дубоком свемиру.

Родитељи мојих родитеља становали су у Фрајдорфу.¹

Нисам знао шта би то име требало да значи.

Али дејка ми је говорио да би сви требало да будемо веома поносни. Јер, и славни Тарзан² је овде живео. То је онај човек из Африке кога сам добро познавао са *забрањене телевизије од тамо преко*, из Југославије.

Становали смо у Фрајдорфу, кварту једне старе вароши, Темишвара, која је носила разноврне називе: Temeschburg, Temišvar, Timișoara, Temesvár.

Дејка ми је говорио да су за време наполеонских ратова целокупно благо Хабзбурговаца, оних из Аустрије, баш овде чували, у војном гарнизону крај Тамиша. Тврђава је била препуна злата, накита, дијаманата, разних кованица, позлаћених тањира, сребрног посуђа. Свега и свачега је ту било, додао је он, климајући за-

¹ Нем. Freidorf – „слободно село”.

² Џони Вајсмилер, банатски Шваба рођен у Фрајдорфу, амерички пливач и петоструки шампион Олимпијских игара, прославио се као глумац тридесетих и четрдесетих година двадесетог века, играјући лик Тарзана.

чуђено главом. Нисам му веровао ни реч. То он само лупета, да ме се увече, пре спавања, што брже и лакше отараси.

Све што сам са сигурношћу знао било је то да је лево од нас са својом породицом стано-вао Гинти.³ Био је Шваба. С десне стране био је Ати, Атила, Мађар. Преко пута је живео деда Марко, који је говорио истим језиком као и ја и који је често са мном збијао шале. Па онда Флорин. То ми је био друг за игру. Он је знао само један језик. А била су ту и она два брата, Роби и Грасу.⁴ Они су били Роми.

Мајка ми је рекла да идем напоље, да се играм. Да нађем себи занимацију. Да ће радио сутра сигурно опет прорадити. Јуче је умро Тито, наставила је опуштено, ништа се ту више не може учинити, зато сирене тако и урлају.

Тако значи! Чуо сам већ разне приче о њему. Ко још није знао за Тита? Али ме он уопште није занимао, јер није био фудбалер. А није ни пе-вао, нити причао вицење.

³ Деминутив од нем. Günther.

⁴ На рум. дебели (*grasu*).

Тамо, у Фрајдорфу, код дејке и мајке, на тавану где сам се често скривао, једног дана, негде 1982. или 1983. године, налетео сам у старом прашњавом коферу на једну исцепану књигу. *Хајдук Станко*. Недостајале су јој многе странице, на почетку, па у средини, и поново на крају. И била је написана на оном тајном писму⁵ којег су само Југословени користили.

Некада давно, мање-више пре једног века, и Румуни су га употребљавали, али данас више не умеју да га читају, објаснио ми је стрпљиво мој дејка. Чак ни они из полиције! То је на мене деловало веома умирујуће. И узбудљиво.

Тајна књига, на тајном писму, о тајним хајдуцима, коју сам само ја могао да читам.

Код *Еминеска*, у центру града, књига баш и није било много. У ствари, било их је, књижара је била крцата – али делима *товарџа*⁶ Лењина, друга Стаљина, другога Маркса и Енгелса, а не заборавимо ни сва она лепо уређена издања

⁵ Ћирилица.

⁶ Од рум. *товарџ*: друг.

нашег *Вође*, *Сина отаџбине*, *Кондукџтора*⁷ – генералног секретара Николаја Чаушескуа. О његовим подвизима и стваралачкој снази, о његовом животу и раду.

На полицама су се такође гурале небројене књиге о Октобарској револуцији, коју су, из ко зна ког разлога, прослављали у новембру.⁸ А ни у школској библиотеци, па чак ни у градској, где сам био учлањен, ама баш ништа није било вредно читања.

Али је ова књига са дединог тавана долазила од *dincolo*,⁹ извана, из света који се простирао иза лимеса¹⁰ – из Југославије. Та је књига говорила о хајдуцима и била је очаравајућа, вансеријска, тајновита и мистична.

⁷ Од рум. *conducător*: вођа.

⁸ Ово неслагање/кашњење постоји због разлике у календару: 1917. године царска Русија још је рачунала време по јулијанском календару док је велики део остатка света већ био прешао на грегоријански. Октобарска револуција се тако, по грегоријанском календару, одвијала у ноћи са 6. на 7. новембар.

⁹ Читај: динколо. На рум. дословно: тамо преко. Реч коришћена да се означи Југославија, Западна Европа или Америка.

¹⁰ Латинска реч која је првобитно означавала границе простирања Римског царства, као, на пример, Хадријанов зид у Енглеској. Но, за разлику од обичне границе, лимес је непролазна и непробојна творевина.

У нашој је држави, у ствари, свега већ било. *Соколова домовине, пионира отаџбине*, чланова У-Те-Че-а,¹¹ комуниста, *динамовиста*,¹² *стелиста*,¹³ *полиста*.¹⁴

Такође, било је и *чирешара*,¹⁵ *секториста*¹⁶ и, наравно, *секуриста*¹⁷ од којих су наши родитељи, бабе и дедови, страховали, па тако по директном наследству и ми, клинци.

¹¹ Од рум. *Uniunea Tineretului Comunist – UTC* (читај: У-Те-Че): Удружење комунистичке омладине.

¹² Навијачи *Динама* из Букурешта, фудбалског клуба Министарства унутрашњих послова, милиције и тајне полиције познате под именом Секуритатеа.

¹³ Навијачи *Стеауе* из Букурешта, фудбалског клуба Румунске армије.

¹⁴ Навијачи тзв. *Полија, Политехнике* из Темишвара, фудбалског клуба Темишварског универзитета.

¹⁵ „Деца трешње”, од рум. *cireș* (читај: чиреш – трешња) – што је име главног јунака а уједно и наслов романтичарског циклуса књига Константина Кирице, објављених у раздобљу 1956–1963, које су у комунистичко доба постигле велики успех.

¹⁶ Од рум. *sector*: сектор. Милицајац, највероватније такође члан Секуритатее, одговоран за један градски сектор.

¹⁷ Од рум. *securitate*: члан злогласне тајне полиције, Секуритатее.

Чуо сам такође, појма немам где, приче о партизанима,¹⁸ па и о „белим партизанима”.¹⁹ О протестантима, гестаповцима, о Црвеној армији и о Јеврејима. Богами, неки, попут оних *чирешара*, па и ти партизани, „бели партизани”, гестаповци, црвеноармејци и Јевреји, то су све биле тајне организације. Њихови се чланови никад нису фотографисали у јавности.

Некада, не баш тако давно, основани су и *терористи*, то нам је Робот испричао, наш пајтос са Пијаце,²⁰ који је то дознао од свог оца, милицајца. Тројица *терориста* дочепала су се оружја из једног складишта, попела се у неки стари аутобус, заробила три особе и најавила да ће их све побити ако их не пусте да се докопају темишварског аеродрома и седну на авион који би одмах требало да напусти нашу соција-

¹⁸ Овде се односи на припаднике југословенског антифашистичког отпора.

¹⁹ Назив за припаднике краљевске војске и за остале ројалисте који су се повукли у Карпате, где ће годинама одржавати јак и добро организован антикомунистички отпор, све време чекајући искрцавање Американаца у Румунији – који то никада нису ни намеравали, јер су Румунију у највећој тајности, још за време рата, глатко уступили Совјетима. Поумираше ти људи по шумама, узалуд.

²⁰ Овде име кварта.

листичку државу. Па је онда Секуритатеа стигла из Букурешта, предвођена другом Постелником, и све их изрешетала, прво оне из аутобуса, сироте таоце, а затим и *терористе*.

Од тог тренутка све нам је било јасно и нико више није хтео да се игра *терориста*, јер на крају они увек губе и бивају хладнокрвно устрељени.

Свега је код нас у држави већ било, само хајдука није.

* 6 *

Рођен сам са нездравим социјалним пореклом. Сви моји, отац, мајка, дејка, прабаба, прадеда, чукумбаба, чукундеда, ама баш сви, били су похапшени, изненада, једне ноћи, и заједно са још четрдесет хиљада триста двадесеторо Банаћана депортовани у Бараган,²¹ прогнани у румунски Сибир, где су копали земунце, једва живели и – преживели. Многи други нису. Нисам имао појма где се то место уопште налази. У породици нико о томе никада није причао.

²¹ Рум. *Bărăgan*: југоисточни регион Румуније, ретко насељен и са посебно оштром климом, у двадесетом веку неколико пута коришћен као одредиште за депортације.

Само понекад, и то кад је био добро нацуган, мој дејка је терао мајку у тај Бараган. Каже, да је не би терао негде другде.

Становао сам у неком сивом блоку у Калеја Ђирокулуј²², тек пре неколико година насталом, новом, модерном, социјалистичком кварту на рубу града који није престајао да се шири. Живели смо у *златно доба*.²³ Свуда око нас, као печурке после кише, ницали су високи кранови, рушиле се буржоаске куће како би се ослободио простор за високе, величанствене зграде, симбол здравог социјалистичког напретка.

Споменуо сам једном мојим другарима ону тајну књигу, коју сам ископао на дејкином тавану у Фрајдорфу, тако да смо одмах основали *Хајдук Калеја Ђирокулуј*. То је била наша клика, наша банда.

Гордо смо корачали улицама кварта. Били смо поносни хајдуци. Баш као и они из фудбалског клуба од *тамо преко*, из Југославије, који су у априлу 1984, у полуфиналу Купа УЕФА, са

²² Од рум. *Calea Girocului*: „пут за Ђирук”, село на периферији Темишвара.

²³ Од рум. *Eroca de Aur* (читај: Епока де аур), што је назив који је тадашња пропаганда осмислила за двадесетпетогодишњи, златни период владавине Николаја Чаушескуа.

2 : 1 савладали чувени лондонски *Тотенхем* али који се на крају ипак нису дочепали заслуженог финала, због тог једног глупог гола који су Енглези постигли на Пољуду, у гостима.²⁴

Свуда око нас било је много других фудбалских тимова: *Космос*, *Ајакс*, *Пијаца*, *Бела ракета*,²⁵ *Бајерн*, *Лидија*, *Стеауа*, *Реал*, *Порто*. И чак се, као велико изненађење, у суседном Кварту Сунца појавио *Хајдук Соарелу*²⁶ чији су нам се чланови стално заклињали да нас нису опонашали. Какви лажови, ни реч им нисмо поверовали.

* 7 *

Цео социјалистички дан играли смо фудбал, чак смо организовали и једно право првенство у нашем кварту, са утакмицама код куће и на

²⁴ Сплитски *Хајдук* (елиминисао *Университатеу* из Крајове, будимпештански *Хонвед*, нишки *Раднички* и *Славију* из Прага) славио је код куће али изгубио на страни са 1 : 0. Гол у гостима тада је, при нерешеном резултату, више вредео, тако да је даље прошао *Тотенхем*. Енглези су и освојили Куп УЕФА победивши *Андерлехт* после бољег извођења пенала.

²⁵ Од рум. *Racheta Albă*, што је назив једне румунске авантуристичке ТВ серије за децу, снимљене осамдесетих година, емитоване недељом ујутру.

²⁶ Од рум. *soare*: сунце.

страни, са истинским судијама, прелазним роком и трансфером играча, све регуларно, по правилима УЕФА. Хтели смо да корачамо стопама наших идола, Балача, Балинта, Лăкăтуша, Кăмăтаруа, Белонија, Дукадама, Белодедића, Стојковића – Пиксија, Златка Вујовића, Слишковића, Гудеља, Сушића, Симовића, Млинарића, Вокрија, Милка Ђуровског, Зорана Филиповића, Вукотића, Баждаревића, Туцеа, Кајтаза, Халиловића, Футреа, Руменигеа, Марадоне, Валдана, Хуга Санчеза, Бутрагења, Платинија, Контија, Росија, Кареке, Ардилџеса, Зика...

Наша смо фудбалска игралишта сами градили, сређивали и уређивали. Маргине терена, голмански простор, све важне ознаке, на земљи или на уличном бетону, обележавали смо белим прахом који смо добијали сатима дробећи и мељући неке беле цигле. Фарбом за прозоре, коју нам је неки цењени „организатор”²⁷ наба-

²⁷ Од рум. *organizator*: особа која је захваљујући својим социјалним контактима и полулегалним подземним мрежама могла да набави све што вам душа иште. *Nota bene*: не ради се о крађи, јер је у држави сељака и радника све припадало свима, све је било заједничко народно власништво, па ниси могао сам од себе да крадеш. На крају крајева, сви смо ми, на овај или онај начин, били организатори, „набављачи”, мање или више успешни.

вио, уметнички смо исцртали дебеле бројеве на белим мајицама, купљеним криомице, тихо, родитељима иза леђа.

После смо све то још једном урадили, испочетка. По други пут, сада на другим мајицама, плавим, које смо пазарили у робној кући *Бега*, новцем мучно искамченим од наших родитеља, родбине, баба и деда.

Јер, ни у сну нисмо могли да помислимо да ће се дебели слој фарбе за прозоре, нанет на леђа мајица, лагано пробити кроз платно и направити fine, разнолике дизајнерске мрље на предњој страни. Тако смо сада, у другом покушају исцртавања бројева, између предње и задње стране мајица угурали неки чвршћи картон, или даску.

Сутрадан смо, коначно, у рукама по први пут држали сопствене фудбалске дресове. Били смо сада прави, професионални фудбалски клуб.

Често смо викендом ударали лопту на широком булевару са четири траке – јер од аутомобила ни сенку нигде ниси могао да видиш.

Гориво је било строго рационализовано: тачно седамнаест литара месечно по возилу. Нисам имао појма ко је то осмислио, али правила су правила, требало их је поштовати.

Испред неколико бензинских пумпи које су постојале у граду, дању су се формирали огромни редови за чекање. Људи су у својим модерним *дачијама 1300* спавали, јели, камповали, а било је ту и старијих *дачија 1100*, па и понеко луксузно возило, совјетске *ладе самаре* и *москвичи*, или чехословачке *шкоде*.

Ниси ни за тренутак смео да заспиш, или скокнеш до куће, јер би се одмах неко угурао испред тебе. Тако је, угурао би се. Људи би отварали врата, држећи чврсто волан, и гурали аутомобиле напред, у правцу пумпе. Јер, већ су остали без драгоценог, злата вредног горива, или су напосто штедели. У сваком случају, сви су гурали своје машине, метар по метар, у правцу пумпе.